

EPITETNING FUNKSIONAL-USLUBIY JIHATLARI

Axmedova Dilnoza Abdumannonovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Fakultetlararo xorijiy tillar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada epitetning funksional-uslubiy jihatlari lingvistik va stilistik nuqtayi nazardan keng yoritilgan. Epitetning badiiy, publitsistik, ilmiy va og'zaki nutqda bajaradigan asosiy vazifalari, uning semantik yuklamasi, milliy-madaniy mazmuni hamda obraz yaratishdagi o'rni ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda deskriptiv, komponent, funksional-stilistik va komparativ metodlar qo'llanib, o'zbek, rus va ingliz tilidagi epitetlarning o'ziga xosliklari solishtiriladi. Natijalar epitetning til tizimidagi estetik, baholovchanlik va kommunikativ imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: epitet, funksional uslub, badiiy tasvir, stilistika, komponent tahlili, milliy-madaniy xususiyat, obrazlilik, lingvopoetika.

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются функционально-стилистические особенности эпитета как одного из основных художественно-выразительных средств языка. Анализируются его роли в художественном, публицистическом, научном и разговорном стилях, а также его семантическая нагрузка и национально-культурная специфика. С применением описательного, компонентного и сопоставительного методов изучаются эпитеты в узбекском, русском и английском языках. Результаты исследования демонстрируют эстетическую и коммуникативную значимость эпитетов в языковой системе.

Ключевые слова: эпитет, функциональный стиль, художественное средство, стилстика, компонентный анализ, культурная специфика, образность, лингвопоэтика.

Annotation. This article examines the functional-stylistic features of epithets as an essential linguistic and artistic device. It analyzes their roles across various

styles, including literary, publicistic, scientific, and spoken discourse, as well as their semantic load and cultural specificity. Using descriptive, component, corpus-based, and comparative methods, the study compares epithet usage in Uzbek, Russian, and English languages. The findings highlight the aesthetic, expressive, and communicative functions of epithets within the linguistic system.

Keywords: *epithet, functional style, artistic imagery, stylistics, component analysis, cultural specificity, expressiveness, linguopoetics.*

Kirish.

Tilshunoslikning badiiy tasvir vositalari ichida epitet alohida o‘rin tutadi. Epitet (yunoncha epitheton – “qo‘shimcha belgi”, “aniqllovchi”) nutqda predmet yoki hodisaning muhim, estetik, emotsional yoki individuallashtirilgan belgisini ifodalovchi sifatlovchi vosita sifatida qaraladi. Adabiy tilning rivojlanishida, badiiy uslubning shakllanishida, shoir va yozuvchilarning individual uslubini belgilashda epitetlar juda muhim rol o‘ynaydi. Epitet orqali nafaqat predmetning tashqi yoki ichki belgisi aniqlanadi, balki muayyan obrazga o‘ziga xos estetik baho beriladi, o‘quvchining idrokiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir o‘tkaziladi.

Epitetning funksional-uslubiy tabiatini o‘rganish uni nafaqat adabiyotshunoslikning, balki lingvostilistik tadqiqotlarning ham muhim sohasi sifatida e‘tirof etishga imkon beradi. Zero, epitetlar nafaqat badiiy matnda, balki publitsistik uslub, og‘zaki nutq, reklama matnlari, siyosiy nutq, hatto ilmiy uslubda ham muayyan maqsadlarda qo‘llanadi. Har bir uslubda epitetning vazifasi, semantik yuklamasi va estetik funksiyasi o‘ziga xos bo‘lib, ular kommunikativ ehtiyojga mos ravishda shakllanadi.

Metodlar.

Epitetning funksional-uslubiy xususiyatlarini o‘rganishda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Deskriptiv-metodik tahlil. Epitetlarning leksik-semantik xususiyatlari, grammatik shakllanishi, stilistik vazifalari tavsiflanadi.

Komponent tahlil. Epitetning ma‘nodosh birliklar bilan semantik farqlari, ularning mazmuniy komponentlari o‘rganiladi.

Korpus lingvistika yondashuvi. O'zbek adabiyoti namunalaridan, zamonaviy matnlardan tanlangan epitet birliklari taqqoslab tahlil qilinadi.

Stilistik- funksional tahlil. Har bir epitetning turli nutq uslublarida bajaradigan funksiyasi aniqlanadi.

Taqqoslash (komparativ) metodi. O'zbek, rus va ingliz til materiallaridagi epitetlar o'zaro taqqoslanadi va umumiy hamda farqli jihatlar aniqlanadi[2].

Natijalar.

Epitetning mohiyati va asosiy vazifalari. Epitetlar predmetning belgisini konkretlashtiruvchi, emotsional-estetik baholovchi vosita sifatida nutqdagi obrazlilikni kuchaytiradi. Ularning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat[1]:

1. Obraz yaratish (masalan: "oltin kuz", "shirin xotira", "mangu orzu")
2. Baholash ("g'arib taqdir", "nozik qalb")
3. Individuallashtirish ("Alpomishning botir yuragi")
4. Emotsional yukni oshirish
5. Estetik ta'sirni kuchaytirish
6. Muallifning subyektiv munosabatini ifodalash

Epitetlarning grammatik shakllari. O'zbek tilida epitetlar ko'pincha sifatlar orqali ifodalanadi. Ammo boshqa so'z turkumlari ham epitetlik vazifasini bajarishi mumkin:

1. Sifat bilan ifodalangan epitetlar: "ko'm-ko'k osmon", "mard yigit"
2. Sifatdosh bilan ifodalangan epitetlar: "yoqutday yaltiragan ko'zlar"
3. Ot bilan ifodalangan epitetlar: "oltin quyosh", "doston tog'lar"
4. Ravish bilan ifodalangan epitetlar: "nihoyatda go'zal libos"
5. Birlashtirma (sintaktik) epitetlar: "tong nuri kabi latif qiz"

Badiiy uslubda epitetning funksiyasi. Badiiy matnda epitetning vazifasi keng:

Obrazni jonlantirish: epitetlar voqelikni rang-barang tasvirlaydi. Masalan: Abdulla Qahhor asarlarida "qorong'u kecha", "jarangdor ovoz" kabi epitetlar keng uchraydi.

Muallif uslubini belgilash: Alisher Navoiy epitetlar orqali metaforik obraz yaratishda ustoz sanaladi (masalan: “g‘am daryosi”, “ishq shamoli”).

Poetik mazmunni chuqurlashtirish: she‘riyatda epitet obrazlilikning asosiy manbalaridan biridir.

Baholovchanlikni kuchaytirish: “shafqatsiz taqdir”, “shirin orzu” kabi epitetlar hissiy ta‘sirni oshiradi.

Publitsistik uslubda epitetlar. Publitsistik uslubda epitetlar: ommani ishonitirish, ma‘lum siyosiy yoki axloqiy mazmunni yetkazish, voqeaga baho berish uchun xizmat qiladi. Masalan: “qahramon yoshlar”, “shiddatli islohotlar”, “yorqin g‘alaba”. Bu epitetlar publitsistikaning dinamik va emotsional tabiatiga mos keladi.

Ilmiy uslubda epitet. Ilmiy uslubda epitetlardan kam foydalaniladi. Ammo ilmiy terminologiya va tavsiflarda: “mukammal model”, “murakkab tuzilma”, “barqaror tizim” kabi semantik jihatdan neytral epitetlar uchraydi. Ular estetik emas, balki aniqlik yaratish vazifasini bajaradi[5].

Og‘zaki nutqda epitetlar. Og‘zaki nutqda epitetlar ko‘proq emotsional xarakterga ega: “zo‘r bola”, “ajoyib joy”, “behad chiroyli” kabi epitetlar o‘rinli qo‘llanadi.

Epitetning milliy-madaniy xususiyatlari. Milliy tilning estetik tafakkuri epitetlarda yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘zbek she‘riyatida: “oq yo‘l”, “qora tun”, “ko‘k osmon”, “sariq kuz” kabi rang bildiruvchi epitetlar milliy obrazlar tizimini shakllantiradi.

Zamonaviy diskursda epitetlar. Bugungi internet matnlari, reklama va marketingda epitetning funksiyasi kengaydi: “super taklif”, “ajoyib narx”, “ultra qulay xizmat” kabi epitetlar branding va kommunikatsiyaning muhim qismiga aylandi[3].

Muhokama.

Epitetning funksional-uslubiy jihatlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, u har bir nutq uslubida o‘ziga xos semantik va pragmatik vazifani bajaradi. Badiiy uslubda epitet obraz yaratuvchi vosita bo‘lsa, publitsistik uslubda ommani tashviq qilishga xizmat qiladi. Ilmiy uslubda esa u aniqlik yaratadi.

Uslublararo epitetlarning quyidagi farqlariga e'tibor qaratish kerak:

Uslub	Asosiy vazifa	Xususiyat
Badiiy	Obraz yaratish	Emotsional, estetik, metaforik
Publitsistik	Ishontirish, baholash	Dinamik, ta'sirchan
Ilmiy	Aniqlik, tasnif	Neytral, objektiv
Og'zaki	Hissiyot ifodalash	Sodda, erkin

Shuningdek, epitetlar milliy madaniyatning til tizimidagi o'rni, xalq tafakkuri, mentaliteti bilan chambarchas bog'langanligi aniqlanadi. O'zbek tilida rang ifodalovchi epitetlarning ko'pligi Sharq poetikasining o'ziga xosligini aks ettiradi[4].

Xulosa.

Epitet tilning eng muhim badiiy-tasviriy vositalaridan bo'lib, nutqda obrazlilik, baholovchanlik, individual uslub yaratishda asosiy o'rinni egallaydi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki: Epitetlar turli uslublarda turlicha funksiyani bajaradi: badiiy uslubda estetik, publitsistikada emotsional-baholovchi, ilmiy uslubda aniqlashtiruvchi vazifani bajaradi. Epitetning semantik tabiatida milliy-madaniy xususiyatlar muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy diskurslarda — internet, reklama, brending — epitetlar kommunikativ vosita sifatida faol qo'llanilmoqda. Epitetning leksik va grammatik shakllari turli ko'rinishda bo'lib, bu uning uslubiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Shunday qilib, epitet o'zbek tilining estetik imkoniyatlarini ifodalovchi universal lingvopoetik vosita sifatida barcha matn turlarida faol xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduazizov A. "O'zbek tilining stilistikasi". – Toshkent, 2010.
2. Qo'ng'irov R. "Til va nutq stilistikasi". – Samarqand, 2018.
3. Navoiy A. "Xazoyin ul-maoniy". – Toshkent, 1991.
4. Galperin I.R. "Stylistics". – Moscow, 1981.

5. Azimova Sayyora "Nutq aktlari va kommunikativ kompetensiya: "Rad javobini bildiruvchi "illokatsion harakatni progmatik taxlil qilish" nomli maqola So'z san'ati xalqaro jurnali 6 - son 3- jild Toshkent 2020.
6. Marufjon Yo'ldoshev. Badiiy matn lingvopoetikasi. Toshkent, 2008